

UČENIČKO ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM, ŠKOLOM I SAMOPOŠTOVANJE

Divna Slavnić³⁶, Ivana Zečević³⁷

Sažetak

Učeničko zadovoljstvo životom je multidimenzionalni konstrukt, koji obuhvata zadovoljstvo različitim domenima, uključujući i zadovoljstvo školom. Odnosi se na evaluacijski proces u kojem osoba ocjenjuje kvalitet svoga života prema svom ličnom, jedinstvenom setu kriterijuma. Cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje razlika u stepenu izraženosti samopoštovanja i nekoliko aspekata zadovoljstva životom (i školom) u odnosu na pol, školski uspjeh i status srednje škole (državna ili privatna škola). Uzorak istraživanja činilo je 300 učenika (starosti od 15 do 18 godina) iz šest banjalučkih srednjih škola. U istraživanju su korišteni sljedeći instrumenti: Rosenbergova skala globalnog samopoštovanja (RSE), Višedimenzionalna skala za procjenu životnog zadovoljstva kod učenika (MSLSS) i pitanja o ličnim podacima učenika. Rezultati ukazuju na to da postoji visoka korelacija između samopoštovanja i zadovoljstva životom ($r=.87$, $p<.001$), a samopoštovanje i ostali aspekti zadovoljstva životom predviđaju 80% varijanse zadovoljstva školom. Učenici su pokazali najveće zadovoljstvo svojim prijateljima i životnim okruženjem, dok su najmanje zadovoljstvo izrazili u odnosu na školu. Djevojke postižu više skorove od mladića na svim mjerama, a najveća je razlika u pogledu zadovoljstva školom. Učenici s boljim školskim uspjehom takođe postižu više skorove samopoštovanja i svih aspekata zadovoljstva životom. Učenici iz privatnih, u odnosu na učenike iz državnih škola, postižu više skorove samopoštovanja, više opšte zadovoljstvo životom, kao i više zadovoljstvo na sljedećim specifičnim domenima: zadovoljstvo sobom, školom i porodicom, iako se većina ovih razlika može pripisati razlici u školskom uspjehu.

Ključne riječi: *zadovoljstvo životom, zadovoljstvo školom, samopoštovanje*

Uvod

Polazeći od toga da period adolescencije predstavlja period velikih promjena na psihofizičkom razvoju individue, koje utiču na unutrašnji svijet same mlade osobe i na njeno okruženje (tj. njoj bliske i manje bliske osobe), zapitale smo se u kakvom su odnosu neke od važnih psiholoških varijabli, kao što su samopoštovanje, zadovoljstvo životom i školom kod ispitanika ovog uzrasta.

Samopoštovanje je važan i često ispitivan psihološki fenomen, koji se razvija od dječijeg uzrasta, te nadograđuje tokom mladalačkog perioda, a zavisi od mnogo faktora, uključujući i pojedincu značajne osobe. To pokazuju nalazi ranijih istraživanja, koja navode da je visoko samopoštovanje u vezi s nižim nivoom anksioznosti (Greenberg et al., 1992), da je značajno povezano sa zadovoljstvom životom (Gilman et al., 2005), te da je prediktor školskog uspjeha

³⁶ Kontakt email: divnaslavnic89@gmail.com

³⁷ Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci, Bosna i Hercegovina; email: rastko.matija@gmail.com

i prilagođavanja studijima (Lacković-Grgin & Sorić, 1997; Rijavec, Raboteg-Šarić, & Franc, 1999).

Samopoštovanje je termin koji se najčešće koristi kako bi se označilo globalno vrednovanje samoga sebe. Tako se samopoštovanje definiše kao evaluacija koju pojedinac stvara ili odražava o sebi, a koja odražava stav prihvatanja ili odbijanja i ukazuje na nivo uvjerenja pojedinca u vlastite sposobnosti, važnosti, uspješnost ili vrijednost (Coopersmith, 1967). Slično tome, Rosenberg samopoštovanje definiše kao pozitivan ili negativan stav prema sebi (Bezinović & Lacković-Grgin, 1990; Rosenberg, 1965). U novijoj literaturi, samopoštovanje adolescenata definiše se i kao procjena vlastite vrijednosti, posebno u društvenom kontekstu, koja je u pozitivnoj korelaciji sa životnim zadovoljstvom (Coccia, 2011; Proctor, Linley & Maltby, 2008).

Na razvoj samopoštovanja utiču kognitivni i afektivni procesi, kao i stvarne ili zamišljene interakcije sa značajnim drugima. Ono što određuje prirodu tih interakcija jesu individualne karakteristike osoba u interakciji, te okruženje, tj. uslovi u kojima se interakcija odvija. Nalazi brojnih istraživanja saglasni su da ključnu ulogu u razvoju samopoštovanja ima atmosfera u roditeljskom domu i neposredna socijalna okolina (Alami, Khosravan, Moghadam, Pakravan, & Hosseni, 2014; Ajilchi, Kargar, & Ghoreishi, 2013; Coopersmith, 1967; DeHart, Pelham, & Tennen, 2006; Filipović, 2002; Rosenberg, 1965; Zakeri & Karimpour, 2011).

Različite definicije zadovoljstva životom (Diener, 1984, 2006, 2012; Huebner, 1994, 2001, 2004; Penezić, 2006) ukazuju na to da se zadovoljstvo životom i kod odraslih osoba i kod adolescenata može definisati i kao unidimenzionalni (npr. globalno zadovoljstvo životom) i kao multidimenzionalni konstrukt, koji može obuhvatati zadovoljstvo različitim domenima (za pregled vidjeti: Huebner, 2004). Najpoznatiji model zadovoljstva životom kod adolescenata/učenika je Huebnerov multidimenzionalni hijerarhijski model (Huebner, 1994, 2001, 2004). Po njemu, kao najvažniji aspekti zadovoljstva životom kod adolescenata izdvajaju se domeni zadovoljstva: porodicom, prijateljima, školom, sobom i životnim okruženjem. Jedna od definicija zadovoljstva životom sugerise da ono predstavlja globalnu evaluaciju neke osobe o svom životu (Lucas, Diener, & Suh, 1996). To nam govori da pri evaluaciji zadovoljstva životom osoba ispituje određene aspekte svoga života, upoređuje dobro s lošim i dolazi do ukupne procjene zadovoljstva životom. Akcent se uglavnom stavlja na pojedinačnu procjenu svih domena životnog zadovoljstva, kako bi se dobila i procjena ukupnog zadovoljstva životom. Tako pojedinci procjenjuju koliko su zadovoljni pojedinim područjem i koliko im je svako to područje važno ili koliko im se sviđa život s obzirom na pojedino područje (Diener, 2006).

Postoje brojni faktori koji mogu bitno uticati i odrediti količinu zadovoljstva životom (Veenhoven, 1997). U zavisnosti od toga iz čega proizilaze, mogu se grubo podijeliti na dvije grupe. Prvu grupu faktora čine one karakteristike koje proizilaze iz unutrašnjih uslova (karakteristike ličnosti, postojanje pozitivnih i negativnih emocija ili raspoloženja, sposobnosti osobe, zatim sposobnost za doživljaj zadovoljstva, uključujući i intenzitet i frekvenciju itd.). Drugu grupu sačinjavaju karakteristike koje proizilaze iz spoljašnjih uslova (kvalitet društva u kojem osoba živi, koje joj pruža osjećanje fizičke, ekonomske i pravne sigurnosti, mogućnost veće lične autonomije, jednakost polova, dostupnost obrazovanja i dostupnost informacija, finansijska sigurnost, mogućnost za kvalitetno obrazovanje, mogućnost za zaposlenje, kakav je socijalni status, godine starosti, pol, bračni status itd.).

Koliko je zaista važno zadovoljstvo životom kod adolescenata pokazuju i brojne studije, koje pronalaze da individualne razlike u zadovoljstvu životom kod adolescenata mogu predvidjeti važne životne ishode, kao što su razvoj internalizovanih i eksternalizovanih problema u ponašanju (McKnight, Huebner, & Suldo, 2002; Park, 2004; Suldo & Huebner, 2004), vršnjačko nasilje (Valois, Zullig, Huebner, & Drane, 2001), usamljenost (Ozben, 2013), samopouzdanje i prihvatanje od strane vršnjaka (Shin et al., 2011), popularnost i omiljenost (Boehm & Lyubomirsky, 2008), ljubavni i drugi socijalni odnosi (Diener & Seligman, 2002) i

slično. Ovi su nalazi u skladu i s tvrdnjama Dienera (Diener, 2012), odnosno Antaramian i kolega (Antaramian, Huebner, & Valois, 2008), koji navode da se zadovoljstvo životom kod adolescenata može posmatrati kao važan psihološki resurs, koji olakšava postizanje adaptivnog razvoja.

S obzirom na opisanu važnost konstrukata zadovoljstva životom i samopoštovanja kada je riječ o adolescentima, cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje razlika u stepenu izraženosti samopoštovanja i nekoliko aspekata zadovoljstva životom (i školom) u odnosu na pol, školski uspjeh i status srednje škole (državna ili privatna škola). Takođe, željele smo da utvrdimo i stepen njihove prosječne izraženosti. Iako smo u ovom istraživanju pošle od multidimenzionalne operacionalizacije zadovoljstva životom (Huebner, 1994, 2001, 2004), posebnu pažnju smo usmjerile na zadovoljstvo školom. Zadovoljstvo školom predstavlja dimenziju zadovoljstva životom koja se odnosi na subjektivnu procjenu zadovoljstva različitim aspektima škole i evaluaciju toga kako se učenik osjeća dok je u školi (Huebner, 2004). Pretpostavile smo da postoje razlike između polova u pogledu prosječnih skorova samopoštovanja i zadovoljstva životom (uključujući i ukupni skor i skorove na pet domena zadovoljstva životom), te da djevojke postižu više skorove na skali samopoštovanja i zadovoljstva životom. Viši skorovi na skali samopoštovanja su značajno povezani sa zadovoljstvom životom (Gilman et al., 2005), ali i sa nižim skorovima na skalama anksioznosti, što je karakteristično za populaciju muškaraca (Gilman et al., 2005). Razliku između mladića i djevojaka smo pretpostavile i na skali zadovoljstva školom i to u korist djevojaka, jer je njihov školski uspjeh tipično viši od školskog uspjeha mladića (Voyer & Voyer, 2014). Kada je riječ o razlici između učenika privatnih i državnih srednjih škola, pretpostavile smo razliku u korist učenika privatnih škola, kada je riječ i o zadovoljstvu životom, ali i o zadovoljstvu školom i skorovima na skali samopoštovanja. Kako je materijalni statut roditelja učenika privatnih srednjih škola viši od nivoa uspjeha njihovih vršnjaka u državnim srednjim školama, tako smo pretpostavile da će i zadovoljstvo školom biti veće, te da će se to odraziti i na zadovoljstvo životom. Kada je riječ o povezanosti između samopoštovanja i zadovoljstva životom, pretpostavile smo da su ove dvije promjenjive visoko povezane.

Ono što treba istaći, jeste da istraživanje zadovoljstva školom kod učenika srednjih škola predstavlja zanemareni dio školske psihologije, što je bio dodatni razlog da veću pažnju usmjerimo upravo na ovaj domen.

Metod

Uzorak i postupak

U istraživanju je učestvovalo 300 ispitanika (48.7% djevojaka) iz šest različitih banjalučkih srednjih škola, tri državne (Medicinska škola, Elektrotehnička škola „Nikola Tesla“, Ekonomska škola) i tri privatne srednje škole (Privatni srednjoškolski centar „Gemit Apeironi“ (Medicinska i Ekonomska škola) i Opća gimnazija Katoličkog školskog centra „Ivan Merc“) iz Banjaluke. Ispitanici su bili uzrasta od 15 do 18 godina, sa prosječnim školskim uspjehom od 3.88, 95% CI [3.76, 3.99] (djevojke: 4.05, 95% CI [3.92, 4.19], mladići: 3.71, 95% CI [3.53, 3.89]). Ispitanici su popunjavali papir-olovka upitničku bateriju za vrijeme trajanja redovne nastave i u toku ispitivanja nisu uočeni nikakvi remeteći faktori.

Instrumenti

Rosenbergova skala globalnog samopoštovanja – RSE (eng. The Rosenberg Self-Esteem Scale; Rosenberg, 1965). Ovaj upitnik sastoji se od 10 četvorostepenih tvrdnji Likertovog tipa (od 1=„uopšte se ne slažem“, do 4=„potpuno se slažem“) i mjeri globalno samopoštovanje ili opštu vrijednosnu orijentaciju pojedinca prema samom sebi. Prosječan skor

samopoštovanja (normalizovan na raspon od 1 do 4) iznosio je 3.24 ($SD=0.61$). Iako je masovno korištena, ova skala pati od određenih psihometrijskih slabosti. Marsh, Scalas i Nagengast (2010) utvrđuju da latentni prostor RSE najbolje opisuje jedan faktor globalnog samopoštovanja, ali da istovremeno postoje i dva vremenski stabilna metoda faktora, koja se odnose na pozitivno, tj. negativno formulisane tvrdnje. Replicirajući proceduru opisanu u članku Marsh i saradnika (2010)³⁸, utvrđeno je da 12.40% varijanse RSE na našim podacima otpada na varijansu metodskih faktora, tako da su sve analize izvršene na preostalim 87.6% parcijalizovane varijanse (za ove potrebe korišten je standardizovani faktorski, a ne sumacioni skor). Interna konzistentnost RSE bila je visoka (McDonaldsova $\omega=.95$).

Multidimenzionalni upitnik učeničkog zadovoljstva životom – MSLSS (eng. Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale; Huebner, 1994, 2001). MSLSS je skala s 40 ajtema, koja se koristi za procjenu zadovoljstva adolescenata u pogledu pet domena života: porodica, prijatelji, škola, životno okruženje (okolina) i zadovoljstvo sobom. Svaka supskala sadrži više ajtema (porodica – 7, prijatelji – 9, škola – 8, životno okruženje – 9, zadovoljstvo sobom – 7), za koje ispitanici treba da odgovore na šestostepenoj skali Likertovog tipa (od 1=„uopšte se ne slažem“, do 6=„potpuno se slažem“). Moguće je računanje kako skorova po supskalama, tako i ukupnog skora, koji se odnosi na opšte učeničko zadovoljstvo životom. Prosječni skorovi na supskalama, od najvišeg do najnižeg, normalizovani na raspon od 1 do 6, bili su: zadovoljstvo prijateljima ($M=4.45$, $SD=0.50$), zadovoljstvo životnim okruženjem ($M=4.36$, $SD=0.63$), zadovoljstvo sobom ($M=4.34$, $SD=0.34$), zadovoljstvo porodicom ($M=4.32$, $SD=0.67$) i zadovoljstvo školom ($M=4.15$, $SD=0.79$). Ukupno zadovoljstvo iznosilo je 4.24 ($SD=0.51$). Interna konzistentnost MSLSS bila je visoka (McDonaldsova $\omega_H=.96$).

Rezultati

Razlike između učenika u odnosu na pol

Jednofaktorskom multivarijacionom analizom varijanse ispitane su razlike između polova u pogledu prosječnih skorova samopoštovanja i zadovoljstva životom (uključujući i ukupni skor i skorove na pet domena zadovoljstva životom).

Tabela 1. Rezultati jednofaktorske multivarijantne analize varijanse u odnosu na pol

Zavisna varijabla	<i>F</i>	<i>p</i>	η_p^2	Pol	<i>M</i>	95% CI	
						Donji	Gornji
RSE samopoštovanje	10.84	.001	.04	Muški	-.17	-.33	-.02
				Ženski	.19	.04	.35
MSLSS ukupno zadovoljstvo	12.87	.000	.04	Muški	4.14	4.06	4.22
				Ženski	4.35	4.27	4.43
MSLSS zadovoljstvo okolinom	3.93	.048	.01	Muški	4.29	4.19	4.39
				Ženski	4.43	4.33	4.53
MSLSS zadovoljstvo školom	19.31	<.001	.06	Muški	3.96	3.84	4.08
				Ženski	4.35	4.22	4.47
MSLSS zadovoljstvo prijateljima	6.04	.015	.02	Muški	4.38	4.30	4.46
				Ženski	4.52	4.44	4.60
MSLSS zadovoljstvo porodicom	11.80	.001	.04	Muški	4.20	4.09	4.30
				Ženski	4.46	4.35	4.56
MSLSS zadovoljstvo sobom	11.31	.001	.04	Muški	4.28	4.23	4.33
				Ženski	4.41	4.36	4.47

Napomene: $df1=1$, $df2=297$; 95% CI=95% interval pouzdanosti aritmetičke sredine.

³⁸ Ove analize nisu prikazane radi prostorne uštede.

Dobijeni rezultati ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika između mladića i djevojaka u pogledu kombinacije zavisnih promjenjivih: $F(7, 291)=3.22$, Wilksova $\Lambda=.93$, $p=.003$, $\eta_p^2=.07$. Ipak, iz vrijednost kvadrirane parcijalne ete možemo zaključiti da pol objašnjava svega 7% varijanse zavisnih promjenjivih. Kada su efekti na zavisne promjenjive razmotreni posebno, dobijene su statistički značajne razlike između mladića i djevojaka, koje su predstavljene u Tabeli 1.

Među mladićima i djevojkama pojavljuju se statistički značajne razlike i po pitanju samopoštovanja, kao i po pitanju zadovoljstva životom i svim njegovim domenima. Djevojke na svim skalama postižu nešto više skorove od mladića, pri čemu je pojedinačno najizraženija razlika u pogledu zadovoljstva školom.

Razlike između učenika u odnosu na školski uspjeh

Interesovalo nas je i da li postoje razlike između učenika različitog školskog uspjeha, u pogledu prosječnih skorova samopoštovanja i zadovoljstva životom (i svih njegovih izmjerenih domena). Kako je uzorkom obuhvaćeno svega 10 učenika nedovoljnog, odnosno 16 učenika dovoljnog školskog uspjeha, analize su sprovedene samo na poduzorku učenika s dobrim, vrlo dobrim i odličnim uspjehom. Jednofaktorska multivarijaciona analiza varijanse ukazala je na postojanje statistički značajne razlike u odnosu na školski uspjeh u kombinaciji zavisnih promjenjivih: $F(14, 528)=18.46$, Wilksova $\Lambda=.45$, $p<.001$, $\eta_p^2=.33$. Dobijena vrijednost kvadrirane parcijalne ete ukazuje na to da školski uspjeh objašnjava 33% varijanse zavisnih promjenjivih, što je mnogo više nego u slučaju pola. Kada su efekti na zavisne promjenjive razmotreni posebno, dobijene su statistički značajne razlike između učenika različitog školskog uspjeha na svim zavisnim promjenjivim. Rezultati su prikazani u Tabeli 2. Može se zaključiti da viši školski uspjeh ravnomjerno podrazumijeva i više skorove na svim zavisnim varijablama.

Tabela 2. Rezultati jednofaktorske multivarijantne analize varijanse u odnosu na školski uspjeh

Zavisna varijabla	F	p	η_p^2	Uspjeh	M	95% CI	
						Donji	Gornji
RSE samopoštovanje	85.62	<.001	.39	Dobar	-.62	-.77	-.46
				Vrlo dobar	.19	.07	.31
				Odličan	.74	.60	.87
MSLSS ukupno zadovoljstvo	84.23	<.001	.38	Dobar	3.93	3.84	4.01
				Vrlo dobar	4.31	4.25	4.38
				Odličan	4.63	4.56	4.70
MSLSS zadovoljstvo okolinom	36.74	<.001	.21	Dobar	4.01	3.88	4.14
				Vrlo dobar	4.40	4.30	4.50
				Odličan	4.75	4.64	4.86
MSLSS zadovoljstvo školom	133.14	<.001	.50	Dobar	3.65	3.55	3.76
				Vrlo dobar	4.29	4.21	4.37
				Odličan	4.79	4.70	4.88
MSLSS zadovoljstvo prijateljima	34.31	<.001	.20	Dobar	4.17	4.07	4.27
				Vrlo dobar	4.53	4.45	4.61
				Odličan	4.72	4.63	4.80
MSLSS zadovoljstvo porodicom	72.34	<.001	.35	Dobar	3.98	3.87	4.08
				Vrlo dobar	4.42	4.34	4.50
				Odličan	4.81	4.72	4.90
MSLSS zadovoljstvo sobom	12.62	<.001	.09	Dobar	4.28	4.21	4.35
				Vrlo dobar	4.35	4.30	4.41
				Odličan	4.50	4.45	4.56

Napomene: $df1=2$, $df2=270$; 95% CI=95% interval pouzdanosti aritmetičke sredine; sve pojedinačne razlike su značajne, osim razlike u MSLSS zadovoljstvu sobom između učenika s dobrim i vrlo dobrim uspjehom, koji se u pogledu ove varijable nisu razlikovali.

Razlike između učenika iz državnih i privatnih škola

Pošto su u istraživanju učestvovali učenici i iz privatnih i iz državnih škola, uradile smo i jednofaktorsku multivarijatnu analizu varijanse, kako bismo vidjele da li se javljaju statistički značajne razlike među njima. Dobijeni rezultati na ukupnom uzorku ukazuju na to da postoji statistički značajna razlika među učenicima iz privatnih i državnih srednjih škola u pogledu kombinacije zavisnih promjenjivih: $F(7, 291)=7.94$, Wilksova $\Lambda=.84$, $p<.001$, $\eta_p^2=.16$. Dobijena vrijednost kvadrirane parcijalne ete ukazuje na to da status srednje škole objašnjava 16% varijanse zavisnih promjenjivih. Kada su efekti na zavisne promjenjive razmotreni posebno, dobijene su statistički značajne razlike između učenika državnih i privatnih srednjih škola na svim varijablama osim zadovoljstvom prijateljima i životnom okolinom. Rezultati su predstavljeni u Tabeli 3.

Rezultati ukazuju na to da se među učenicima iz privatnih i državnih škola pojavljuju statistički značajne razlike kada je riječ o zadovoljstvu sobom, samopoštovanju, zadovoljstvu životom, školom i porodicom. Posmatrajući aritmetičke sredine, učenici iz privatnih srednjih škola na sve i jednoj skali postižu nešto više skorove od učenika iz državnih škola.

Tabela 3. Rezultati jednofaktorske multivarijatne analize varijanse u odnosu na status srednje škole

Zavisna varijabla	F	p	η_p^2	Srednja škola	M	95% CI	
						Donji	Gornji
RSE samopoštovanje	12.97	<.001	.04	Državna	-.19	-.35	-.04
				Privatna	.20	.05	.36
MSLSS ukupno zadovoljstvo	9.01	.003	.03	Državna	4.15	4.07	4.23
				Privatna	4.33	4.25	4.41
MSLSS zadovoljstvo okolinom	3.32	.069	.01	Državna	4.29	4.19	4.39
				Privatna	4.42	4.32	4.53
MSLSS zadovoljstvo školom	16.82	<.001	.05	Državna	3.97	3.84	4.09
				Privatna	4.33	4.21	4.45
MSLSS zadovoljstvo prijateljima	2.77	.097	.01	Državna	4.40	4.32	4.48
				Privatna	4.50	4.42	4.58
MSLSS zadovoljstvo porodicom	6.41	.012	.02	Državna	4.23	4.12	4.33
				Privatna	4.42	4.31	4.53
MSLSS zadovoljstvo sobom	19.33	<.001	.06	Državna	4.26	4.21	4.31
				Privatna	4.43	4.38	4.48

Napomene: $df1=1$, $df2=297$; 95% CI=95% interval pouzdanosti aritmetičke sredine.

Treba naglasiti da su se učenici iz privatnih i državnih srednjih škola razlikovali u školskom uspjehu, u smislu da je prosječan uspjeh učenika iz privatnih škola bio statistički značajno viši ($U=8786$, $p=.001$), iako je veličina efekta bila niska ($r=.20$). Iz ovog razloga, izvršena je dopunska analiza (na poduzorku učenika s dobrim, vrlo dobrim i odličnim uspjehom), u kojoj su školski uspjeh i status srednje škole simultano postavljeni kao nezavisne promjenjive. I status srednje škole ($F(7, 261)=5.39$, Wilksova $\Lambda=.87$, $p<.001$, $\eta_p^2=.13$) i školski uspjeh ($F(14, 522)=18.01$, Wilksova $\Lambda=.45$, $p<.001$, $\eta_p^2=.33$) ostvaruju statistički značajne efekte, ali bez značajne interakcije između njih ($F(14, 522)=1.18$, Wilksova $\Lambda=.94$, $p=.29$, $\eta_p^2=.03$). Međutim, jedina pojedinačno značajna razlika koja preostaje kao funkcija statusa srednje škole jeste ona u pogledu zadovoljstva sobom ($M_{državna}=4.33$, 95% CI [4.28, 4.39], $M_{privatna}=4.43$, 95% CI [4.38, 4.48], $F(1, 267)=6.63$, $p=.01$, $\eta_p^2=.02$).

Povezanost između samopoštovanja, zadovoljstva životom i školom

Samopoštovanje i zadovoljstvo životom u cjelini bili su visoko povezani: $r=.87$, $p<.001$. Kako je zadovoljstvo školom bilo od naročitog interesa, uz pomoć višestruke linearne regresione analize ispitali smo u kojoj mjeri samopoštovanje i ostali domeni zadovoljstva životom predviđaju zadovoljstvo školom. Zbog naznaka heteroskedasticiteta, standardne greške su korigovane HC3 postupkom (Long & Ervin, 2000). Dobijen je statistički značajan

model ($F(5, 293)=249.66, p<.001$), s koeficijentom determinacije od $R^2=.80$, što ukazuje na to da je promjenjivim u modelu moguće objasniti čak 80% varijanse zadovoljstva školom. Rezultati standardizovanih koeficijenata parcijalnih korelacija (β) su prikazani u Tabeli 4.

Tabela 4. Rezultati linearne regresione analize – predikcija zadovoljstva školom

Varijable	β	t	p	VIF
RSE samopoštovanje	.27	4.61	<.001	4.35
MSLSS zadovoljstvo okolinom	-.05	-1.13	.258	2.72
MSLSS zadovoljstvo prijateljima	-.08	-1.85	.065	2.52
MSLSS zadovoljstvo porodicom	.69	10.11	<.001	5.30
MSLSS zadovoljstvo sobom	.11	3.46	.001	1.69

Kao što se može vidjeti, zadovoljstvo porodicom, samopoštovanje i zadovoljstvo sobom pozitivni su prediktori zadovoljstva školom. Zadovoljstvo životnom okolinom i prijateljima ne predviđaju značajno zadovoljstvo školom (a koeficijenti su čak negativnog smjera), iako na pojedinačnom nivou ove varijable visoko (i pozitivno) koreliraju sa zadovoljstvom školom ($r=.66, p<.001$ i $r=.60, p<.001$). Mogući razlog izostanka ovih veza (i naznaka promjena predznaka) jesu i određene naznake multikolinearnosti prediktora (VIF) i supresija, što na ovoj veličini uzorka nije bilo moguće adekvatno iskontrolisati.

Diskusija

Ovo istraživanje bavilo se ispitivanjem razlika u samopoštovanju i zadovoljstvu životom (uključujući domene: zadovoljstva školom, porodicom, prijateljima, okolinom i sobom), na uzorku adolescenata, tj. učenika srednjih škola, u odnosu na pol, školski uspjeh i pohađanje privatne, odnosno državne škole.

Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika između mladića i djevojaka u pogledu svih promjenjivih, u smjeru viših skorova kod djevojaka. Dosadašnja istraživanja (Diener & Scollon, 2003, Penezić, 2006) su pokazala da su žene na globalnom nivou obično zadovoljne životom koliko i muškarci, ali da doživljavaju više neprijatnih emocija, da su podložnije uticajima društvenih događaja, te da imaju tendenciju da više razmišljaju o lošim iskustvima koja su se desila u prošlosti. Dobijene prosječne vrijednosti u ovom istraživanju ne razlikuju se mnogo, ali najizraženija razlika ogledala se u većem zadovoljstvu djevojaka školom, dok su se najmanje razlike javile u pogledu zadovoljstva životnom okolinom i prijateljima. Razlike dobijene na skali zadovoljstva školom mogle bi da budu indicirane boljim školskim uspjehom kod djevojaka u odnosu na mladiće, što je karakteristično ne samo za ovo istraživanje, već za školski sistem kakav poznajemo (Voyer & Voyer, 2014). U periodu adolescencije, kada su škola i vršnjaci glavna preokupacija mladih ljudi, bolji školski uspjeh i visok nivo zadovoljstva u ovim oblastima može da se generalizuje i na sveukupno zadovoljstvo životom. U prilog ovom predloženom objašnjenju idu i utvrđeni viši prosječni skorovi djevojaka u pogledu zadovoljstva sobom i samopoštovanja, kao i potvrđena vrlo visoka veza zadovoljstva školom s jedne i samopoštovanja i drugih domena zadovoljstva životom s druge strane. Pri tome se zadovoljstvo porodicom, aspekt u kojem djevojke takođe postižu više skorove od mladića, pokazalo kao najbolji prediktor zadovoljstva školom. Iz ranijih istraživanja (Catsambis, 2001) znamo da su brojni aspekti roditeljske podrške prediktivni za obrazovne ishode kod srednjoškolaca. Vjerovatno je da ovdje dobijene veze između zadovoljstva porodicom i školom, kao i veći skorovi i jednog i drugog kod djevojaka, upravo reflektuju neke od tih aspekata.

Školski uspjeh se takođe pokazao kao značajna nezavisna promjenjiva, koja razlikuje učenike po svim mjerenim varijablama i to najizraženije od svih drugih obuhvaćenih istraživanjem. Najslabije izražena razlika u odnosu na školski uspjeh (zadovoljstvo sobom), bila je jača od bilo koje razlike utvrđene u pogledu pola ili statusa srednje škole. Najviše razlike zabilježene su u pogledu zadovoljstva školom, zatim samopoštovanja i zadovoljstva životom u cjelini. Svi efekti su bili takvog smjera da su prosječne vrijednosti najviše kod odličnih učenika, niže kod vrlo dobrih i još niže kod dobrih. Vjerovatno je da postignut odličan i vrlo dobar uspjeh u školi kod učenika razvija i učvršćuje osjećaje samouvažavanja i sigurnosti, što im olakšava da nesmetano komuniciraju s drugima, stiču nova iskustva i usvajaju adaptivne i zrele obrasce ponašanja. Nasuprot tome, dobar školski uspjeh, kao moguća posljedica problema u učenju ili manjka motivacije za obrazovanjem, dovodi do osjećaja nesigurnosti, napetosti, razvijanja loše slike o sebi, gubitka samopoštovanja i samopouzdanja, straha od škole i školskih obaveza, kao i od roditelja i njihovih reakcija.

Kako je istraživanje rađeno u privatnim i državnim srednjim školama, interesovalo nas je da li postoje razlike u vezi s tim što učenici pohađaju srednje škole s različitim pravnim statusom, posebno jer su privatne škole na ovim prostorima još uvijek novina. Ono što privatne srednje škole razlikuje od državnih jeste i to što su materijalni troškovi školovanja puno veći, pa je, samim tim, osnovana pretpostavka da ih pohađaju djeca roditelja višeg imovinskog statusa. Dobijeni rezultati na ukupnom uzorku ukazuju na to da statistički značajna razlika među učenicima iz privatnih i državnih srednjih škola, kada se u obzir uzme i školski uspjeh, postoji jedino u pogledu zadovoljstva sobom. Razlika je takva da učenici iz privatnih škola postižu više skorove od učenika iz državnih škola. Iz ovog rezultata možemo zaključiti da, iako učenici privatnih srednjih škola imaju viši školski uspjeh, njihovo zadovoljstvo školom i samopoštovanje se ne razlikuju statistički značajno od učenika državnih srednjih škola. Školski uspjeh se, kao varijabla u ovom istraživanju, pokazao vrlo važnim kod procjene zadovoljstva sobom. Ovaj rezultat bi mogao da ukazuje na to da učenici u procjeni zadovoljstva školom ne pridaju toliko značaj ocjenama koje im nastavnici daju, odnosno kojima procjenjuju njihovo znanje, koliko im te ocjene znače u pogledu procjene zadovoljstva samim sobom.

Ipak, nije moguće zaključiti da li viši skorovi kod učenika iz privatnih škola proizlaze iz samog ustrojstva škola, da li je to indirektna funkcija višeg materijalnog statusa (i/ili obrazovanja roditelja, pošto su obrazovanje i materijalni status takođe očekivano povezani) ili je riječ o kombinaciji ovih faktora. Materijalni status porodica iz kojih učenici dolaze nije u ovom istraživanju izmjereno na način koji bi omogućio valjanu statističku kontrolu. Takođe, veličina uzorka nije omogućila utvrđivanje eventualnih interakcija između sve tri ispitivane nezavisne varijable.

Zaključak

Ovim istraživanjem željele smo da ispitamo kako adolescenti, učenici državnih i privatnih srednjih škola procjenjuju svoje samopoštovanje, te zadovoljstvo životom i da li među njima postoje bilo kakve razlike.

Rezultati koji su dobijeni ukazuju na postojanje statistički značajnih razlika između mladića i djevojaka u pogledu svih promjenjivih, u smjeru viših skorova kod djevojaka. Ti skorovi se statistički značajno razlikuju i kada je riječ o samopoštovanju, kao i kada je riječ o zadovoljstvu životom, te njegovim segmentima: okolinom, prijateljima, sobom, školom i porodicom. Ispitanici su se između sebe razlikovali i po školskom uspjehu, pa se i on pokazao kao značajna varijabla, kada je riječ o samopoštovanju, kao i zadovoljstvu životom, te okolinom, porodicom, prijateljima, sobom i školom. U skladu s odnosnom školskog uspjeha i ostalih varijabli, nije neobično što su djevojke postizale više skorove na svim skalama, jer je

njihov školski uspjeh u prosjeku viši od školskog uspjeha mladića. Međutim, kada su poređeni učenici privatnih i državnih srednjih škola, i ispitivane razlike među njima u pogledu zavisnih varijabli, onda se školski uspjeh pokazao značajnim samo kod zadovoljstva sobom. Ovdje je vrlo lako moguće uticaj izvršio materijalni status porodica iz kojih dolaze učenici koji pohađaju privatne srednje škole. Ovo bi moglo da bude jedno od pitanja na koja bi trebao da se traži odgovor.

Otvaranjem privatnih srednjih škola, otvorilo se cijelo polje za istraživanje, kada je riječ o obrazovnom sistemu, kao i kada je riječ o zadovoljstvu istim, kako kod učenika, tako i kod nastavnika i roditelja. Kako smo ovim istraživanjem samo započele ispitivanje razlika između učenika koji pohađaju privatne i državne srednje škole, predlažemo da se ovaj odnos nastavi detaljnije istraživati, da bismo dobili adekvatnije povratne informacije, ne samo na polju zadovoljstva školom, nego i na drugim poljima.

Zahvalnica

Zahvaljujemo se kolegi doc. dr Siniši Subotiću na statističkim konsultacijama i sugestijama na prvu verziju ovog rukopisa.

Reference

- Ajilchi, B., Kargar, F. R., & Ghoreishi, M. K. (2013). Relationship between the parenting styles of overstressed mothers with their children's self-esteem. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 82, 496-501.
- Alami, A., Khosravan, S., Moghadam, L. S., Pakravan, F., & Hosseni, F. (2014). Adolescents' self-esteem in single and two-parent families. *International Journal of Community Based Nursing and Midwifery*, 2(2), 69-76.
- Antaramian, S. P., Huebner, E. S. & Valois, R. F. (2008). Adolescent life satisfaction. *Applied Psychology*, 57(1), 112-126.
- Bezinović, P., & Lacković-Grgin, K. (1990). Percepcija vlastite kompetentnosti, tjelesnog izgleda i samopoštovanje kod 10-godišnje djece. *Primijenjena psihologija*, 11, 71-75.
- Boehm, J.K., & Lyubomirsky, S. (2008). Does happiness lead to career success? *Journal of Career Assessment*, 16(1), 101-116.
- Catsambis, S. (2001). Expanding knowledge of parental involvement in children's secondary education: Connections with high school seniors' academic success. *Social Psychology of Education*, 5(2), 149-177.
- Coccia, C. C. (2011). *Indulgent parenting and the life satisfaction of college students: An examination of eating, weight, and body image* (Doctoral Dissertation). The Florida State University, College of Human Sciences. Retrieved from <http://goo.gl/CXMfxj>
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. San Francisco, CA: Freeman.
- DeHart, T., Pelham, B. W., & Tennen, H. (2006). What lies beneath: Parenting style and implicit self-esteem. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(1), 1-17.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575.
- Diener, E. (2006). Guidelines for national indicators of subjective well-being and ill-being. *Journal of Happiness Studies*, 7(4), 397-404.
- Diener, E. (2012). New findings and future directions for subjective well-being research. *American Psychologist*, 67(8), 590-597.

- Diener, E., & Scollon, C. (2003). Subjective well-being is desirable, but non the summum bonum. University of Minnesota Interdisciplinary Workshop on Well-Being, Minneapolis. Retrieved from <http://goo.gl/u2GmEs>
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very happy people. *Psychological Science*, 13(1), 81-84.
- Filipović, A. (2002). *Samopoštovanje i percepcija kompetentnosti darovite djece* (Diplomski rad). Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu. Preuzeto s <http://goo.gl/t0dGk2>
- Gilman, R., Ashby, J. S., Sverko, D., Florell, D., & Varjas, K. (2005). The relationship between perfectionism and multidimensional life satisfaction among Croatian and American youth. *Personality and Individual Differences*, 39(1), 155-166.
- Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D., Simon, L., & Pinel, E. (1992). Why do people need self-esteem? Converging evidence that self-esteem serves an anxiety-buffering function. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(6), 913-922.
- Huebner, E. S. (1994). Preliminary development and validation of a multidimensional life satisfaction scale for children. *Psychological Assessment* 6(2), 149-158.
- Huebner, E. S. (2004). Research on assessment of life satisfaction of children and adolescents. *Social Indicators Research*, 66, 3-33.
- Huebner, S. (2001). *Manual for the multidimensional students' life satisfaction scale*. Columbia, SC: University of South Carolina. Retrieved from <https://goo.gl/mNHJ1L>
- Lacković-Grgin, K., & Sorić, I. (1997). Korelati prilagodbe studiju tijekom prve godine. *Društvena istraživanja*, 6(4-5), 461-475.
- Long, J. S., & Ervin, L. H. (2000). Using heteroscedasticity consistent standard errors in the linear regression model. *American Statistician*, 54(3), 217-224.
- Lucas, R. E., Diener, E., & Suh, E. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(3), 616-628.
- Marsh, H. W., Scalas, L. F., & Nagengast, B. (2010). Longitudinal tests of competing factor structures for the Rosenberg Self-Esteem Scale: Traits, ephemeral artifacts, and stable response styles. *Psychological Assessment*, 22(2), 366-381.
- McKnight, C. G., Huebner, E. S., & Suldo, S. (2002). Relationships among stressful life events, temperament, problem behavior, and global life satisfaction in adolescents. *Psychology in the Schools*, 39(6), 677-687.
- Ozben, S. (2013). Social skills, life satisfaction and loneliness in Turkish university students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 41(2), 203-213.
- Park, N. (2004). The role of subjective well-being in positive youth development. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 25-39.
- Penezić, Z. (2006). Zadovoljstvo životom u adolescenciji i odrasloj dobi. *Društvena istraživanja*, 4-5(84-85), 643-669.
- Proctor, C. L., Linley, P. A., & Maltby, J. (2008). Youth life satisfaction: A review of the literature. *Journal of Happiness Studies*, 10(5), 583-630.
- Rijavec, M., Raboteg-Šarić, Z., & Franc, R. (1999). Komponente samoreguliranog učenja i školski uspjeh. *Društvena istraživanja*, 8(4), 529-541.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Shin, N., Vaughn, B.E., Akers, V., Kim, M., Stevens, S., Krzysik, L., & Korth, B. (2011). Are happy children socially successful? Testing a central premise of positive psychology in a sample of preschool children. *Journal of Positive Psychology*, 6(5), 355-367.
- Suldo, S. M., & Huebner, E. S. (2004). Does life satisfaction moderate the effects of stressful life events on psychopathological behavior during adolescence? *School Psychology Quarterly*, 19(2), 93-105.

- Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S., & Drane, J. W. (2001). Relationship between life satisfaction and violent behaviors among adolescents. *American Journal of Health Behavior, 25*(4), 353-366.
- Veenhoven, R. (1997). Advances in understanding happiness. *Revue Québécoise de Psychologie, 18*(2), 29-74. Retrieved from <http://goo.gl/Uh6Iv2>
- Voyer, D. & Voyer, S. D. (2014). Gender differences in scholastic achievement: A meta-analysis. *Psychological Bulletin, 140*(4), 1174–1204.
- Zakeri, H., & Karimpour, M. (2011). Parenting styles and self-esteem. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 29*, 758-761.

STUDENTS' SATISFACTION WITH LIFE AND SCHOOL, AND SELF-ESTEEM

Students' satisfaction with life is a multidimensional construct, which encompasses the satisfaction within different domains, including a satisfaction with school. It refers to the evaluation process in which a person evaluates the quality of his or her life according to their own unique set of criteria. The goal of this research was to determine the differences in self-esteem and various aspects of satisfaction with life (and school) in relation to gender, school achievement, and high school status (public or private school). The research sample comprised 300 high school students (from 15 to 18 years of age) from six Banja Luka high schools. The following instruments were used: The Rosenberg self-esteem scale (RSE), the Multidimensional students' life satisfaction scale (MSLSS), and the questions regarding the student's personal information. The results indicate that there is a high correlation between the self-esteem and satisfaction with life ($r=.87$, $p<.001$) and that self-esteem and other aspects of satisfaction with life accounts for 80% of satisfaction with school variance. Students showed the highest levels of satisfaction with their friends and with their living environment and the lowest levels of satisfaction were regarding school. Female students had higher scores than males on all measures, but the highest difference was found in satisfaction with school. Students with better school achievement had higher self-esteem scores, as well as higher scores on all aspects of satisfaction with life. Students from private schools had higher self-esteem and higher satisfaction with life in general, including higher scores on specific domains of satisfaction with: self, school, and family. However, the majority of these differences were mainly a product of a school achievement differences.

Key words: *Satisfaction with life, Satisfaction with school, Self-esteem*

Preporučeni način citiranja:

Slavnić, D., & Zečević, I. (2015). Učeničko zadovoljstvo životom, školom i samopoštovanje. U S. Subotić (Ur.), *STED 2015. zbornika radova iz psihologije* (pp. 75-86). Banja Luka, BiH: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment.